

ALİ YUSİFZADE, A YOUNG
INTELLECTUAL OF KARABAKH

Assoc. Prof. Dr. Zaur Aliyev

Scientific Secretary of the ANAS Institute of the
History of Science

QARABAĞIN GƏNC ZİYALISI - ƏLİ
YUSİFZADƏ

Zaur Əliyev

siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Elm Tarixi İnstitutunun elmi katibi

Baku, Azerbaijan / Bakı, Azərbaycan

e-mail: zaur.aliyev@gmail.com

Pages / səhifələr – 28-30

<p>UOT UDC: 327.</p> <p>ORKID İD ORCID ID: 0000-0002-5523-5793</p> <p>Daxil oldu Received: 29.04.2022</p> <p>Qəbul olundu Accepted: 23.05.2022</p> <p>Redaktə etdi Edited by Dr. Elvin Talishinski</p>	<p>Açar sözlər: Əli Yusif, Qarabağ, Şuşa, istiqlal, repressiya</p> <p>Xülasə</p> <p>Məqalə Azərbaycanın incisi Şuşa torpağının görkəmli gənc ziyalılardan Əli Yusifzadənin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuşdur. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində və siyasi-ictimai həyatında önəmli yerlərdən birini tutan Əli Yusif gənc şair, publisist və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti mücahidlərindən biri olmuşdur. Qarabağın tanınmış Yusifzadələr nəslinin layiqli davamçısı olan Əli Yusif ömrünün sonunadək istiqlal mücadiləsindən vaz keçməmiş, uzun və məşəqqətli həbs həyatından sonra ötən əsrin 30-cu illərinin repressiya qurbanına çevrilmişdir.</p> <p>Keywords: Ali Yusif, Karabakh, Shusha, independence, repression</p> <p>Summary</p> <p>The article is dedicated to the life and creativity of Ali Yusifzade, one of the prominent young intellectuals of Shusha, the pearl of Azerbaijan. Ali Yusif, who occupies an important place in the history of Azerbaijani literature and political and social life, was a young poet, publicist and one of the devotees of the Azerbaijan Democratic Republic. Ali Yusif, a worthy representative of the well-known Yusifzade family of Karabakh, did not give up the struggle for independence until the end of his life, and became a victim of repression of the 1930s after a long and difficult prison life</p> <p>Ключевые слова: Али Юсиф, Карабах, Шуша, независимость, репрессии..</p> <p>Резюме</p> <p>Статья посвящена жизни и творчеству Али Юсифзаде, одного из видных молодых интеллектуалов жемчужины Азербайджана - города Шуши. Али Юсиф, занимающий важное место в истории азербайджанской литературы, политической и общественной жизни, был молодым поэтом, публицистом, одним из подвижников Азербайджанской Демократической Республики. Али Юсиф, достойный представитель известного карабахского рода Юсифзаде, до конца жизни не оставлял борьбу за независимость своей страны, и после долгой и мучительной жизни политического заключенного пал жертвой репрессий 30-х годов прошлого века.</p>
--	---

Qarabağ torpağının yetişdirdiyi Yusifzadələr nəslinin tanınmış simalarından biri Əli Yusifzadədir. Qısa ömür sürməsinə baxmayaraq, Azərbaycan ədəbiyyatında iz qoyan şairlərimizdən biri Əli Yusifzadə (1900 – 1937) 8 dildə danışmağı və yazmağı bacaran ziyalı gənclərimizdən biri olmuşdur. 1917-ci ildə Şuşa Milli Komitəsinin üzvü olmuş, yerli əhalinin erməni millətçi təxribatlarından qorunmasında fəal iştirak etmişdir. Babası Axund Mirzə Ələkbər ağa Yusif oğlu elmə, ədəbiyyata önəm verən şəxslərdən biri idi.

Əli Yusifzadənin atası Mirzə Cəlal Yusifzadə (1862-1931) tanınmış maarifçi ziyalılarımızdan biri olmuşdur. Mirzə Cəlal bəy, 1911-ci ildə Bakıda səhnələşdirilən "Fərhad və Şirin" operasının Aleksandr Oqenezəşvili ilə birlikdə həmmüəllifidir. İlk təhsilini Şuşada alan Mirzə Cəlal bəy daha sonra Təbrizdə təhsilini davam etdirmiş, sonra isə Füzuliyə (Qaryagin qəzasına) dönərək, burada müəllimlik fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdur. Qardaşı Mirzə Camalla birlikdə "Difai" partiyasının da üzvü olan və erməni silahlı birləşmələrinə qarşı mübarizədə yaxından iştirak edən Mirzə Cəlal Yusifzadə haqqında ilk dəfə qısa və dəqiq məlumat Mir Möhsün Nəvvabın "Təzkireyi-Nəvvab" kitabında yer alır: "...Cənab Axund Mirzə Cəlal Axund Hacı Mirzə Ələkbər oğlu Qarabağ vilayətinin əhalisindəndir. 1277-ci ildə anadan olmuş, hal-hazırda 33 yaşı var. Xoşqamət, xoşxasiyyət və xoştəbiət bir cavandır. Özünəməxsus gözəl xasiyyəti var. Qarabağ üləmələrindəndir. Kerməndə cənab Hacı Məhəmməd xan bin Hacı Kərim xan bin Zəhir əd-dövlət İbrahim xan Qacarin hüsurunda on il elmləri təhsil etmişdir. Bəzən türkcə və farsca şeirlər yazır. Şeirləri pərakəndədir, divanı yoxdur. Aşağıda yazılmış şeirlər o cənabın təbindəndir. 1310-cu ilin rəbbi-ül-əvvəl ayında öz dəsti-xətti ilə yazmışdır...". [Nəvvab Mir Möhsün, 1913: 245] Mirzə Cəlal bəy təkcə Kirməndə deyil, Orta Asiyada da bir müddət yaşamışdır. 1912-ci ildə Buxarada çıxan ilk tacik qəzeti "Buxarayi-Şərif" in müəllifi, həmçinin, qəzetin özbək türkcəsində "Turan" adlı dörd səhifəlik, həftədə 3 dəfə çıxan əlavəsinin də redaktoru olmuşdur. Mirzə Cəlal bəyin övladı Əli Yusifzadə də bu ziyalı nəslin layiqli davamçılarından biri kimi Azərbaycanın İstiqlal mübarizəsinə gənc yaşlarından öz imzasını atmış şəxslərdən biri olmuşdur.

Gənc yaşlarından şərə və ədəbiyyata maraq göstərən Əli Yusif "Rai" təxəllüsü ilə bir sıra şeirlər qələmə almışdır. "Qüruba qarşı

bir yetimin lisanından", "Getmə", "Qonaqlara" və s. şeirlərini məhz bu təxəllüslə yazmışdır. Hələ Şuşa Realni məktəbində oxuyarkən "İşiq" jurnalı ilə əməkdaşlıq edən Əli Yusif buraya "Balıq və pişik" təmsilini, "Anaların təfavütü" hekayəsini təqdim edir, eyni zamanda Krilovun "İki kotan" şeirini Azərbaycan dilinə tərcümə edərək, bu jurnalda çap etdirir ["İşiq" qəzeti, 1911: №3, 8; №15, 7; №26, 6].

Əli Yusifzadə yaradıcılığa tərcümə ilə başlamışdır. İlk qələm təcrübəsi Krilovdan poetik tərcümə etdiyi "İki kotan" şeiridir. "İşiq" in 1911-ci il 3-cü sayında (səhifə 8) çap olunmuş bu tərcümənin müəllifi oxuculara belə təqdim olunurdu: "On bir sinnidə realni məktəbin ikinci sinfində təhsilə məşğul olan bir şagirdin Krilovdan mənzun tərcüməsidir".

1913-cü ilin fevralında "Məktəb" jurnalında Əlinin daha bir şeiri çap olundu. "Vətənim" adlı bu şeir onun istedadının və Vətənə olan sevgisinin əyani sübutu idi.

Vətənim, valideyi-möhtərəmim,

Səni bir ləhzə fəramuş edəməm.

Unutarsa vətənim bir kəs əgər,

Həqq yanında o böyük cirm eylər [Qəhrəmanlı, 2011: 6].

Azərbaycan Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra ailəsi ilə birlikdə Bakıya köçən Əli Yusif "Yaşıl qələm" və "Ədəbiyyat cəmiyyəti" nin işində fəal iştirak etmişdir. Yazıçı "Azərbaycan", "İstiqlal", "Bəsirət", "Qurtuluş yolu" qəzet və jurnallarında müstəqillik, azadlıq ideyalarını tərənnüm edən məqalələr və şeirlər nəşr etdirib. 1918-ci il dekabrın 7-də Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlamentinin açılış günü münasibəti ilə "Azərbaycan" qəzetinin xüsusi buraxılışında "Prometey" adlı məqaləsi təqdim olunub ["Azərbaycan" qəzeti, 1918:]. Bakıda yaşadığı dövrdə Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəsim bəy Yusifbəyli, Əhməd Cavad, Cəfər Cabbarlı və digər ziyalılarımızla təmasda olmuşdur. 1920-ci il yanvarın 12-də "İstiqlal" qəzetində

Əli Yusifzadənin “Əlvida” şeiri dərc olunub. Bir neçə gün sonra ali təhsil almaq üçün Fransaya yola düşən Əli Yusifzadə Parisdəki Ali Siyasi Elmlər Akademiyasının Diplomatika fakültəsinə daxil olub. Təhsilini başa vurduqdan sonra 1923-cü ildə Azərbaycana qayıdan Əli Yusif diplomatika kimi nadir ixtisasa yiyələnməsinə baxmayaraq, öz ixtisasına uyğun əmək fəaliyyəti ilə məşğul ola bilmir. Elə həmin il elmi-tədqiqat işləri aparmaq üçün Nəriman Nərimanovun təşəbbüsü ilə yenidən yaradılan Azərbaycan Tədqiq və Təəbbö Elmi Tədqiqat Cəmiyyətində və “Kommunist” qəzetində işləməli olur. Siyasi baxışlarına görə bir neçə dəfə həbs olunan Əli Yusifzadə haqqında çıxarılan son ölüm hökmü qərarı da həbslə əvəz olunur. 1927-ci il martında bir qrup Azərbaycanlı məhbusla birlikdə Solovkiyə həbs düşərgəsinə göndərilir.

1929-cu ildə Solovkidəki həbs düşərgələrində mövcud vəziyyətlə tanış olmağa getmiş sovet yazıçısı Maksim Qorkiyə siyasi məhbuslar həbsxana nəzarətçilərindən gizli məktub ötürə bilmişdi. O, bu məktubu Sovet İttifaqı rəhbərliyinə çatdırmış, bundan sonra həbsxanadakı siyasi məhkumlara qarşı sərt rejim nisbətən yumşaldılmışdı. 1935-ci ilin yanvarında Əli Yusifzadə həbsdən azad edilərək, Özbəkistana sürgün edilmişdi. 1937-ci ildə Əli Yusifzadə Daşkənddə yenidən həbs edilir. Uzun və işgəncəli istintaqdan sonra,

yəni 1937-ci ilin avqustun 18-də həbsxanada güllələnir və cəsədi də gizlədir. Əli Yusif bəraət ölümündən 54 il sonra –1992-ci ilin mayında verilir [Abdullayev, 1989:].

Yazıçı Anarın “1500 ilin Oğuz şeiri” adlı kitabında Əli Yusifin doğma Vətəninə, Qarabağa sevgi və məhəbbətini ifadə edən aşağıdakı şeiri təqdim olunur:

*Ucalır göylərə həşmətli, mübarək qayalar,
Qarlar altında məhəbbətlə panldar hər dağ.
Dərələr, məşçərələr, vəhşi, qaranlıq kahalar.
Yəni qiymətli, fəzilətli bir ölkə - Qarabağ!
Uçuyor onda qürur ilə bütün qartallar,
Nə baxsan, meşə var, çay var, ağac var, dağ var.*

*Hər səda əks ilə dağlara əlhan oluyor,
Sanki hər bir daşı söylər də qəzəlخان oluyor.*

Qarabağ şerlərin, nəğmələrin məskənidir,

Vaqifin, Asilərin türbəsidir, mədfənidir,

Qarabağ - yəni qəsaid və qəzəl dəryası

Azəri tacının ən şəşəədar alması! [Əli Yusif, 1920:]

Əli Yusifin istiqlal mübarizəsində keçən qısa ömrü illər sonra doğma torpağı Qarabağda ucalan üçrəngli Azərbaycan bayrağı uğruna fəda edilən görkəmli ziyalılarımız içərisində özünəməxsus yerini daim tutacaqdır..

ЛИТЕРАТУРА

“Azərbaycan” qəzeti (1918). 7 dekabr

“İşiq” qəzeti (1911), №3, səh.8; №15, səh. 7; №26, səh.6

Abdullayev A (1989). Əli Yusif, "Ədəbiyyat və İncəsənət" qəzeti, 28 iyul.

Əli Yusif (1920). “Qarabağ xəyanətlərinə”, Qurtuluş jurnalı, №2.

Qəhrəmanlı N (2011), Milli dəyərə çevrilmiş adlar: vətən, millət və ədəbiyyat sevdalısı Əli Yusifzadə, , 525-ci qəzet, 27 yanvar.- S.6.

Nəvvab Mir Möhsün (1913), “Təzkireyi-Nəvvab”, AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, şifrə: 2052/ VI-64,